

BATI FELSEFESİNE METAFORİK YAKLAŞIM: TARİH, YAZI VE MIT İLİŞKİSİ

Metaphorical Approach to Western Philosophy: The Relation of History, Writing, and Myth

Cemre UĞURAL YAMUÇ*

ÖZET

Bu çalışma hakikatin tarih, mit ve yazı ilişkisi aracılığıyla kurgulandığı varsayımından hareket etmektedir. Bu varsayımın göre tarih hakikat üretin söylem alanıdır. Söylem alanı olarak tarih, hakikat kavramına atfettiğimiz evrenselliğin geçmişten günümüze gelen bir miras olduğunu göstermektedir. Bu miras *logos*'la kurulan ilişki sonucunda şekillenmiş felsefi geleneğin ürünüdür. Dolayısıyla *logos*'a duyulan inanç rasyonelliğin ölçütü haline gelen Batılı tarihsel söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakikat ve mit ilişkisi bu yönüyle incelendiğinde anlamın dille birlikte nasıl yer değiştirdiğini/aktarıldığını belirleyen bir stratejiye ihtiyaç vardır. Bu strateji yazıdır. Tarih ve mit bağlantısını geçmiş ve şimdinin diyalektiğinde yapıbozuma uğratan yazı, mutlak anlamın çeşitli dilsel figürler veya mecazlarla sürekli parçalandığını göstermekte ve bu yolla *logos*'un gölgesindeki mitosları aydınlatmaktadır. Bu bağlamda çalışma, hakikat söylemlerinin yazıyla olan tarihsel birlikteliğini incelemektedir. Rasyonel tarih disiplininin söz gelimi Napolyon'un eylemlerini, Aristoteles'in töz anlayışını, Newton'ın "serbest düşme" kavrayışını hakikat olarak sunmasının aksine yazı, Napolyon çağının isimsiz kahramanlarının, Newton fiziğinin belirlediği söylem düzeninin dışındaki ifadelerin "doğruluk" kaygısıyla tarih boyunca nasıl göz ardı edildiğine dair deliller sunmaktadır. Söylemsel tarihin mit alanıyla kesişimi rasyonelitenin sınırdaki "öteki" anlam ve ifadeleri, kısacası metaforları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu yaklaşım logosantrik düşüncenin eleştirisinde de vardır. Söz konusu eleştiri, *logos*'a yüklenen mutlak anlamın gerçekte metaforların silinmesiyle oluştuğu fikrine dayanır. Böylece yazı, köken fikrini tarihsel bir metafora, yani mite dönüştürmektedir. Bu durumda yazının olanaklarına açılan Batı merkezli aşkınsallık ideali metafor olarak kabul edilebileceği gibi hakikat de çift yönlü bir madalyona benzetilebilir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, tarih, yazı, mit, hakikat.

ABSTRACT

This paper starts from the assumption that the truth is constructed by the relation of history, myth, and writing. According to this idea, history is not solely an objective discipline, but also it is an area of discourse that creates the truth. History as a discursive area demonstrates that the universality attributed to the notion of truth is a heritage stretch from past to present. This legacy is the product of the philosophical tradition formed as a result of the relationship with *logos*. Therefore, the belief in *logos* emerges as a historical Western discourse that has become the criterion of rationality over time. When the relation between truth and myth is examined in this context, there should be a necessity for a strategy to show how the meaning can be transferred or changed alongside the language. This strategy is the writing itself. By deconstructing the connection of history and myth in the dialectic of past and future, the writing indicates how literal meaning is split by linguistic figures or tropes, and in this way, it illuminates the mythos in the shadow of *logos*. In this sense, the study examines the association between history and writing. Unlike the objective history discipline's representation of Newton's "free fall" or Aristotle's understanding of substance as the truth, the writing sets out the evidence as to how unnamed heroes in the Napoleonic era and the expressions outside the discourse order determined by Newtonian physics have been ignored with the concern of truth throughout history. The intersection between myth and discursive history unveils the "other" meanings and expressions, namely metaphors in the margins of rationality. This approach exists in the critique of logocentric thought in Western philosophy as well. The mentioned criticism is based on the idea that literal meaning associated with *logos* is formed by the deletion of metaphors indeed. Thus, writing transforms the idea of origin into a historical metaphor, that is, a myth. In such a case, the West-centered transcendental idea which is opened up to the possibilities of writing can be accepted as a metaphor as well as that the truth can resemble the double-sided coin.

Keywords: Metaphor, history, writing, myth, truth

* Dr., cugural@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2461-7131.

Giriş

Tarih söyleminin durumu önemli bir felsefi sorunu gündeme getirmektedir. Tarihsel bilginin gerçekliği ve evrenselliği hakkındaki felsefi tartışmalar, tarih söylemine ilişkin yeni bir perspektif açarak tarihsel bilginin sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisinde olduğunu belirtmektedir. Sürekli yenilenen ve değişen bilgi pratiğinde evrensellik tarihsel bilgiyi anlamak ve açıklamak için yeterli midir? Elbette bu soruya verilecek yanıt, tarihin felsefe karşısında nasıl konumlandırıldığına bağlı olarak değişir. Örneğin Rancière'ye göre tarih, bilim olmanın ötesinde bir söylemdir. Tarih söylemi kendi nesnesini üreten ve bu nesne hakkında konuşmayı sağlayan başka söylemleri üreten bir anlatıdır. Rancière tarafından "bilgi poetikası" şeklinde adlandırılan anlatı alanı (2019a, ss. 10-11) kurgu (fiction), yani hakikat-olmayan ile hakikat arasındaki eşik olarak değerlendirilmektedir (Bon Hoa, 2019, s. 162). Bu eşik oluşturulan yazıdır. Yazı bir edimdir ve bu edimde tarihsel söylemin doğup, kurgudan ayrılıp ve sonrasında bilimselliğe ulaşmaya kadar geçirdiği tüm aşamalar poetik bilgi alanına karşılık gelmektedir. Bu bakımdan yazının poetikası tarih söyleminin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Ne var ki geleneksel açıdan tarih disiplininin oluşabilmesi için kurgunun ya da anlatının terk edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Geleneksel tarihyazımının evrensellik talebi, anlatı alanını hakikat dışına itmştir. Fakat tarih kurgusal bir söylem olarak düşünüldüğünde tarihsel bilginin hakikati, dili kullanma şekline göre değişmektedir. Bu durumda söyleme bağlı tarih bilinci herhangi bir ilke ya da *logos*'a bağlanmaksızın bilginin başka şekilde kullanımına ve ifade edilmesine dayanmaktadır (Rancière, 2019b, s. 136). Ancak bunun, tarihin edebileştirilmesi anlamına gelmediği eklenmelidir; bu yalnızca bilginin bağlı olduğu söylem koşullarının zamansal olarak değiştiğinin ve bu nedenle tarihin mutlak olmayan söylem çeşitliliğine ev sahipliği yaptığının göstergesidir (Rancière, 2019a, s. 34). Felsefeye gelince, onun bu çeşitliliği inceleme konusunda geç kaldığı görülmektedir. Felsefe tarihi, kurgusal ya da söylemsel alanın oluşumunu kesinlik anlayışı yüzünden göz ardı ettiğinden dilsel miras felsefeye uzun süre kapalı tutulmuştur (Van Damme, 2018, s. 8).

Buna göre bu çalışmada tarih söyleminin oluşumu ve niteliği hakkındaki argümanlar, felsefenin yeni tarihyazımının koşullarına ilişkin tartışmaları da kapsayacak şekilde yapı sonrası düşünürlerin görüşleriyle değerlendirilmeye ve bu şekilde tarihsel söylem(ler)in hakikatle olan yakın ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Anlatısal söylemin felsefeye açıldığı yazı alanını ele alan düşünürlerin başında Derrida gelmektedir. Derrida'ya göre dil ve yazı doğrudan anlatısal alana karşılık geldiği gibi metafizik ve mitoloji de bu alanın içindedir. Lévi-Strauss için de (2003, s. 53) insan düşüncesinin kategorileri mantık, mitsel düşünce ve dilsel yaşantıdan oluşmaktadır. Bu bakımdan mit (*mythos*) ile bilim (*logos*) arasında da herhangi bir fark yoktur. Anlamlandırma edimi insanlığın temel düşünce mirasında bu kategorilerin daima bir arada olduğunu göstererek hepsini eşit statüye yerleştirmektedir (2003, s. 70) Buna göre tarihsel söylem dilsel ve mitsel alanla birlikteliğinden dolayı sembolik nitelik kazanmaktadır. Yazıya bağlı olarak tarih söyleminin retorikliği geçmiş ve şimdi arasında sürekli hareket etmektedir. Bu bakımdan yazı, tarihsel söylemi şimdiki zamanda görünmez kılan yapıbozumsal bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan söylem nesnesinin var olabilmesi onun hakkında konuşulmasını sağlayan başka nesnelere olan benzerlikleri, farklılıkları, uzaklıkları veya dönüşümü içeren tarihsel şartlara bağlıdır. Tarihsel şartlar belirli bir düzen içinde oluşmaktadır. Nesneye ait bu düzen, bir yandan zihinsel işlemlerin rasyonel ve homojen yapılarını belirlemekte diğer yandan da tarihsel söylemin sürekliliğinde parçalanmaktadır. Dolayısıyla bu düzen mutlak verili bir sistem değildir. Foucault'nun belirttiği gibi düzenin sabit olmayışı kavramların tarihsel olarak birbiriyle sürekli yer değiştirerek dönüşmesine yol açmaktadır (2014, ss. 13-15). Yine Foucault'nun aynı eserinde ifade ettiğine göre (2014), örneğin XIX. yüzyılda tıp bilimi ile uygulamalarını yönlendiren çeşitli araştırma ve belgelerden oluşan söylem

düzeni, XVIII. yüzyıldaki bitkisel uygulamaların terk edilmesi ölçüsünde hastanelerin ön plana çıkmasıyla ve hastalık kayıtlarının gelişmesiyle sistematik olarak yeniden düzenlendi. Bu nedenle tıbbın gündelik yaşama dair uygulamaları fizik, kimya ve biyoloji alanlarında ortaya çıkan yeni bilgilerle laboratuvar ortamına taşınabildi. Dolayısıyla XIX. yüzyılın tıp söylemi, başka teorik alanlarla ve diğer söylemlerle yeniden tanımlandı (2014, ss. 68-69).

Tarih bilimini de bu yönde söylemin zamansal dönüşümleriyle incelemek felsefenin “kelime ve şeyler” arasındaki derin problemine temas etmektedir. Geleneksel açıdan kelime ve şeyler arasındaki ilişki veya nesnenin adlandırılması meselesi, felsefi kesinliğe bağlı mutlak bir bağlantıya sıkıştırılmıştır. Nesnenin özsel yanı onu ifade eden tek ve mutlak bir sözcüğe aittir. Oysa tarih söyleminin değişkenliği, bu bağı gevşetmekle kalmayıp tarih, dil ve yazı ilişkisine yönelik yeni bir tarih bilincinin de yolunu açmıştır. Bu tarih bilincinde “sözcük tıpkı bir tanrı ya da daimon gibi insanın karşısına kendisine ait bir yaratım olarak değil, kendinde ve kendisi sayesinde var olan nesnel bir gerçeklik olarak çıkan” özsel dünyanın tasviridir (Cassirer, 2018a, ss. 45). Bu, doğrudan nesneyle kurulan ilişkinin kültürel boyutlarını ön plana çıkarmaktır. Bu noktada felsefenin başarısı da De Sade’e göre (2008), gerçekte kurtarıcının aydınlatığı yolun insanoğlu tarafından amaç edinmesinin dışında kurtarıcının kararlarını yorumlayabilme biçimini öğreten, kısacası anlatmaya dayalı bir plana sahiptir. Nitekim felsefenin işi sadece nesnenin oluşum koşullarıyla ilgilenmek değildir, (aynı zamanda) nesne hakkında konuşmak ve bu konuşmalardan elde edilen bilgileri muhafaza etmektir. Felsefenin kapalı tutulduğu alan da tam olarak budur. Mitosu *logos*’tan ayırarak teori kavramını genişleten felsefi düşünce geleneği, kendisini mitosun üzerinde konumlandığından (Cassirer, 2018b, ss. 34) felsefenin hakikati arama yolundaki başarısı anlatının unutturulup tarihin bilim olma öyküsüyle ilişkilendirilmiştir.

Tarih söyleminin başarısı ise öznenin dış dünyayla kurduğu ilişkide anlatılanları “doğru-yanlış” şeklinde yargulamaktan kaçınmasıdır. Tarihe “ufuk çizgisi”nin dışından bakmayı öneren bu anlayışa göre tarih bakış açısını mutlak varlıktan (*logos*) söylemlerin çokluğuna yöneltmelidir. Tarihin nesnesi bu durumda, sıradan hayatın sıradan insanları; krallar yerine ötekiler (yoksullar, kadınlar vb.) olacaktır (Ranciére, 2019a, ss. 18). Yeni tarih bilinci bilginin doğruluğunun ve yanlışlığının kendi kuralları ve dönemi içinde kültürel olarak incelenmesini ve bunun için de metne bakılmasını önermektedir. Yapı ve sonrasındaki tartışmalarda dikkatleri çeken metinsellik teması, dil ve anlam sorununa yönelik olduğu kadar tarihyazımını, tarihselci yaklaşımı ve tarihçi kimdir, filozofun görevi nedir gibi soruları da kapsamaktadır.

Bu noktada metinsellik hakikatin tümcelerle ilgisini ön plana çıkararak tarihsel hakikatin anlatı özelliğini ortaya koymaktadır. Metin *episteme*’nin dışarıdan müdahaleye kapalı mutlak bütünlüğünü dile açarak tarihsel anlatı alanının, *episteme*’nin yapı haline gelmesinde, diğer deyişle logosantrik düşüncenin oluşmasında önemli bir paya sahip olduğunu vurgulamaktadır. Aslında bu, felsefenin *logos*’la bütünleşmesinin de hakiki köken fikrinin de kurgusal bir söylem olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla tarihsel bilginin koşulu olan rasyonalite de anlatısal alanın bir parçasıdır.

Tam da bu noktada Morrison’ın *Ötekilerin Kökeni* adlı çalışmasında “felsefenin aidiyet miti” haline gelen koşulsuz rasyonaliteyi “ötekini kontrol altına alma girişimi” şeklinde betimlemesi dikkat çekicidir.¹ Burada belirtildiğine göre, ırkçı yaklaşımda olduğu gibi rasyonalitenin dışında kalan her şey “öteki” durumundadır ve ötekinin varlığı aynılığın devamı açısından gereklidir. Bu nedenle

¹ Morrison bu duruma şu çarpıcı örneği vermektedir: Samuel Cortwright isimli doktorun “Zenci Irkta Görülen Hastalıklar ve Bu Irkın Kendine Has Fiziksel Özellikleri Üzerine Bir Rapor” çalışmasında zenci kölelerin özgürlük arzusuna yol açan akıl hastalığından (drapetomania) söz etmiş ve zencilere sersemlik, tembellik gibi nitelikler yüklerken beyazlara rasyonel bir ahlak tanımlamıştır (2019, s. 21). Dolayısıyla egemen bilimsel söylemin nesnesi haline gelen zenci köleler bu söylem tarafından düzenlenerek aslında rasyonalitenin dışına itilmiştir.

Morrison edebiyatta, dilde, bilimde, politikada ve felsefedeki ötekileştirme için esas olanın kendini tanımlamaya yarayan bir anomali keşfetmek olduğunu ifade etmektedir (2019, ss. 18-19). Felsefenin tarihyazımına da bu açıdan bakılırsa metinde gizli kalmış pek çok “öteki”ye rastlamak mümkündür.

Bu anlamda tarihin yeniden yazılmasının politik bir yönü de vardır. Yazının politikası tarih veya bilim ayırt etmeksizin söylemlerin çeşitliliğini görmeye olanak tanır. Burada felsefenin “yurtsuzlaştırma” projesinden de söz etmek gerekecektir.² Çünkü Yunan köklerinden bağımsız bir felsefenin mümkün olup olmadığı sorusu, filozofu ve tarihçiyi tarihsel bilginin nesnesi hakkında olduğu kadar doğduğu yer ve konumu hakkında da yeniden düşünmeye sevk eder. Bu aynı zamanda Avrupa merkezli felsefenin sorgulanmasıdır da. Avrupalı felsefenin eleştirisinde gerçekliğin farklı bir formu olan *mitos*, en az *logos* kadar hakikidir. Bu nedenle tarihi, kültürlerin zaferi veya doğrudan ilerlemenin tarihi olarak okumak yerine onu insanlığın kavramsallaştırma gücünün ortak bir sonucu olarak yorumlamalıdır.

Tarih söylemi Avrupa merkezinden çıkarıldığında logosantrizmden farklı bir tarih okuması yapılabilir. Kültürel tarih araştırmasında “küçük bir hercai menekşe” bile anlamlıdır (Demir, 2013, s. 8). Bu sebeple kültürel unsurlara dilsel göstergeler olarak bakılmalıdır. Çünkü dil demek insan demektir ve ancak dilsel göstergelerin izleri takip edildiğinde tarih insan zihninin bir ürünü olarak görülebilir. Bu ise felsefe, dil, mit ve hatta bilim alanının ortak imgesel birleştirici bir güç olduğunun da kanıtıdır (Lévi-Strauss, 2013, s. 24). Dolayısıyla dilin doğasındaki tinsel güç insan zihninin gerçeklikle kurduğu ilişkide önemli bir role sahiptir ve kültürel izlerden biri olan mitos alanı tıpkı bilim ve felsefe etkinliğinde olduğu gibi sözün gerçekliği nasıl inşa ettiğine dair ipucu vermektedir (Cassirer, 2018b, s. 75). İnsan zihnine ait bu iki tip kavramsallaştırma (*logos* ve *mythos*) tarihte insan anlığına dair önemli bir tespiti ortaya koymaktadır: “Geçmişte anlamsız ve saçma diye ıskalamaya meyilli olduğumuz mitsel düşünme mevcut birçok şeyi anlamamıza imkân verir” ve dahası tarih ve mit ilişkisinde esas olarak bilim tarihçilerinin sorması gereken şu önemli soruyu hatırlatır: “Bilimsel tarih yapmaya çalıştığımızda gerçekten bilimsel bir şey mi yapıyoruz yoksa pür tarih kılmaya çalışarak kendi mitolojimizin içinde mi sıkışıp kalıyoruz?” (Lévi-Straus, 2013, s. 50).

Bu soru özelinde şunu belirtmek gerekir ki tarihin bilim olma yolculuğunda teorileşmenin mitsel düşüncenin yerini alması, insan düşüncesinin kavramsal köklerini birbirinden tamamen ayırmıştır.³ Oysa mit ve tarih arasındaki gedik mitolojinin yerini devrettiği bilimsel tarihçiliğin onun bir devamı şeklinde düşünülmesiyle kapatılabilir. Şu durumda Batı düşüncesinin kökeninin bir mit olduğunu düşünmek, Batı felsefesini *logos*’un veya ideaların mitolojisi gibi tasavvur etmek mümkündür. Bu aynı zamanda “mitoloji nerede biter, tarih nerede başlar” sorusunun da cevabı olabilir. Elbette yazılı arşivin olmadığı bir zamanda tarih yalnızca sözlü gelenekten ibaret olacaktır. Ancak sözlü geleneğin doğuşuyla farklılığa ilişkin kaynakların tamamı tarihçinin aynı tip tarihyazımında erimiştir. Bu nedenle farklı geleneğe ve entelektüel birikime sahip iki tarihçinin söz gelimi Fransız Devrimi gibi bir olayı tamamen aynı şekilde anlatmaması şaşırtıcı olmaz. Sonuçta tarihyazımına kaynaklık eden sözlü geleneğin kendisi de aslen mitsel unsurlara sahiptir (Lévi-Strauss, 2013, ss. 70-73).

Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde tarih, hakikat ve mit arasında dışarıdan kurulan metodolojik bir ilişkinin olmadığı, bilakis aralarında içkin bir bağ olduğu görülür. Bu çalışma da bu bağlantıdan yola çıkarak insan anlığından çıkan felsefi, bilimsel veya edebi her türlü kavramsallaştırmanın temelinde bu birlikteliğin izleri olduğunu savunmaktadır. Bu doğrultuda Batı felsefesinin ilerleme, aşkınsallık

² Deleuze & Guattari’nin “geofelsefe” başlığı altında incelediği bu tartışmalar aynı zamanda felsefenin Avrupa merkezinden çıkmasının felsefeyi yeniden yurtlandırabileceğinden bahseder (2020, s. 103-104).

³ Mitsel düşünce ile bilim arasındaki boşluk XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bilimin duyular dünyasına sırt çevirmesiyle başlamıştır. Gerçek dünyaya matematik niteliklerin dünyası olarak duyusal dünyadan farklı olmalıdır, şeklinde bakılmıştır. Fakat çağdaş bilim, bu boşluğu doldurmaktadır. Örneğin kokular dünyası bugün kimya biliminin incelediği bir alandır (Lévi-Strauss, 2013, ss. 39-40).

ve mutlak hakikat savlarının bu birlikten doğduğunu ve aynı şekilde Batı'ya ait kavramsallaştırmanın metaforlarla bir arada düşünülebileceğini öne sürmektedir. Böylece hakikatin tarihsel bir söylem olduğu savunulabildiği gibi hakikate yüklenen aşkınsallık idealinin dilsel kaynaklara bağlı olduğu da ortaya konabilir. Bu ise doğrudan felsefe tarihinin yeniden yazımını ifade eder. Aynı zamanda felsefi söyleme ait evrensel tarih bilincinin sorgulanması gerektiğini de vurgular.

Felsefenin Yeni Tarihyazımı

Rorty'ye göre (1984, s. 49) felsefe tarihi analitik filozofların tarih okumalarındaki geçmiş felsefelerle yönelik bir "rasyonelleştirme"; -geçmişin rasyonel olarak yeniden inşa edilmesi- üzerine kurulmuştur. Bunun değişmesi ve felsefede yeni tip bir merkezleştirme (yurtlandırma) yapılması artık kaçınılmaz bir hal almıştır. Çünkü Avrupa bilinci tüm kaynaklarıyla krizin eşğine gelmiştir. Benzer açıdan merkezleştirme işlemi altındaki yeniden konumlandırma "Avrupa merkezinin tarihini ve coğrafyasını meşru kılmak adına referans çerçevelerinin nasıl kullanıldığına" göz atılması gerektiğine ve hatta "felsefe tarihine yelken açmanın vakti"nin geldiğine dikkat çekmektedir. Felsefenin merkezleştirilmesi, filozofun olduğu kadar tarihçinin bakış açısını da Avrupa bilincinin dışına taşımaktadır (Van Damme, 2018, ss. 18-22).

Derrida'nın *Gramatoloji*'de ele aldığı benzer bir merkezleştirme projesi, logosantrik düşüncenin eleştirisi olarak karşımıza çıkmakta ve bu işlem doğrudan söz-yazı ilişkisine bağlanmaktadır (2014, s. 10). Derrida için yapıbozuma bağlı olan merkezleştirme işlemi, köken söz konusu olduğunda söz-yazı karşıtlığının yazısal bir hareketle tersine çevrilebildiğini göstermektedir. Kökende meydana gelen bu radikal olay, sözün yazı tarafından katledilişini gözler önüne serer. O halde sözü öldüren yazı, sözden de önce gelmektedir. *Gramatoloji*'de doğrudan Batı metafiziğinin "logos-luk" olma ölçütünün sözde değil, yazıda bulunduğu anlatılır. *Logos*'un tahakkümü yazının yeni bir bilim alanı açmasıyla sonlanabilir. Yazı biliminde tüm metafizik ve tarih-dışı (a-historical) belirlenimlerin dışında, *episteme*'den de önce gelen yazısal dile gereksinim vardır. Yazının bilimi, yani gramatoloji için bu ihtiyacı *différance* karşılar. *Différance* dili yazıya, yazıyı ise dile indirgeyerek *logos* yerine *gramma* formunu kullanan tarih felsefesinin veya felsefe tarihinin önünü açar. *Différance* bunu söylemin geçmişten geleceğe taşınarak muhafaza edildiği *aufhebung*⁴ hareketiyle yapar (2014: 28, ss. 40-45). *Aufhebung* tinin tarihindeki taşıyıcı ilkedir. Tarihselciliği başlatan da *aufhebung*'tur (Dunstall, 2015, s. 24).

Bu durumda yazının hareketi tarihte yazılmayan "öteki"ye yönelmektedir. Tarih söyleminin konusu ötekiliğe ait üçüncü alandır.⁵ Bu bakımdan "tarihte öteki denen şey, hiyerarşik olarak tertip edilmiş bir ilişkinin içindeki ötekidir." (Young, 2000, s. 13). Bu nedenle hiyerarşinin devam etmesi için ötekiliğe ihtiyaç vardır. Tarih denen şey mitsel bir inşadır ve ancak özdeşliğin kuruluşuna bağlı bir geçmişe gönderme yapar. Batı tarihinin durumu, çoğunlukla varlığın öteki aracılığıyla kendisini geçmişte tanımlamasına bağlıdır. Dolayısıyla hem tarih söylemi hem de mit eş zamanlı olarak varlığın özdeşlik söylemini içerir ve bu durumda nesnel tarih de kendilik bilincine göre üretilmektedir. Geleneksel tarihyazımının terk edilmesi, ötekinin temsili etrafında dönen kendilik bilincinin inşasını gerektirmektedir. Kurulan ötekilik bilinci mitoloji, edebiyat veya bilimin sınırlarında gezinir. Bu ortak alanı incelemek aynı zamanda kökenin üçüncü boyutuna, metaforik kaynaklara

⁴ Bu noktada açıklamakta fayda vardır ki Derrida bu kavramı *relevé*, (ing. *relive*) yani canlandırma veya yeniden yaşamak bağlamında ele almaktadır. Hegelci *aufhebung* metafiziğinin canlanmasını (kötü bir anı ya da düşüncenin zihinde tekrar yaşanması anlamında) ifade eder. Şu durumda *aufhebung* metaforun canlanması da demektir. Çünkü Derrida için metafizik de bir metafordur. Eğer bu kavram, canlandırma ve canlandırılan şeklinde iki yönlü kullanılırsa ilkinde metafiziğin ya da metaforun canlanması ikincisinde ise metafiziğin metafordan türemesi anlaşılmalıdır. Aynı zamanda Derrida, Hegel'in bu kavramı kâr-zarar ilişkisini ifade eden bir metaforun, felsefi kavram biçiminde kullandığını gözler önüne serer (1982, ss. 212-254).

⁵ Derrida'da ötekilik veya başkalığı içeren üçüncü tür varlık alanı *khora* olarak adlandırılır. Derrida'nın *Khora* metninde (2008, s. 14) belirtildiğine göre üçüncü alan, yeni anlamların türediği metaforik çağrışıma da sahiptir.

ulaşmaya çalışmaktır. Ancak söz konusu metaforlar olduğunda bu, felsefe için her zaman tartışmaya açıktır (Van Damme, 2018, s. 31). Kökenin metaforik yönü tarihsel söylemin çeşitliliğini, yeni bağlamlara açık olmasını ifade etmektedir. Bağlamların yeniden üretilebiliyor olması, nesne hakkında konuşma şeklinin sürekli değiştiğini ve böylece tarih söyleminin de durmadan güncellendiğini ifade eder. Tarih söylemindeki bu hareketlilik metaforların “dünyanın normal düzeninin kelimeler ile şeyler arasındaki ilişkilere uyumlu ya da uyumsuz tasvirler üretmesi”ne bağlıdır (Rancière, 2019b, ss. 24-25). Şu durumda tarih söylemi; nesnenin düzeni, metinler, toplumsal faaliyetler ve paradigmlar aracılığıyla inşa edilmiş metaforlar tarihinin parçalarıdır (Van Damme, 2018, s. 280).

Bu anlamda felsefenin yeni tarihyazımı Rorty için düşünce tarihini de hesaba katan öz-farkındalık işidir. Felsefe tarihine paradigmlarla baktığımızda geçmişte hakiki kabul edilen kavram ve bilgilerin metaforik kaynaklardan oluştuğu fark edilir. Rorty, antik dünya ile çağımız arasındaki farkın değişen metaforlar veya tercih edilen sözcük dağarları olduğuna dikkat çekmektedir. Metaforlar, birer tarihsel söylem niteliğinde, geçmiş ve geleceğin diyalektiğinde sürekli dönüşüme uğramaktadır. Ona göre mesela, Platon’un *Sofist* diyalogunda konuşulanlar günümüzde astrofizikçiler için bilinmeyen birer metafordur (1984, s. 51). Ancak bunun tam olarak fark edilmesi geçmiş ve gelecek arasındaki diyalog ile mümkündür. Bunun sağlanabilmesi için de aşına olmadığımız terimlere, metaforlara bakmak gerekir.

Ne var ki felsefe tarihi söylemlerin metaforik hareketini görme konusuna pek açık değildir. Çünkü geleneksel felsefe tarihi önceden belirlenmiş mutlak bir dilbilim tarafından şekillenmiştir (Derrida, 2014, s. 37). Bu yüzden felsefe tarihini yabancı terimlerle düşünmek olanaksız görünmektedir. Fakat Rorty’nin öne sürdüğü üzere (1995, ss. 42-43) “DNA’dan ya da Big Bang’dan konuşulmasını sağlayan nedensel güçler yığılmasını, “sekülerleşme”den ya da “geç kapitalizmden” konuşulmasını sağlayan nedensel güçler yığılmasıyla aynı düzeyde görmemiz gerekir.” Tam da bu açıdan aynı olguyu farklı sözcüklerle düşünme işi literal ile metaforik olan arasındaki ayrımı; aşına olunan ve aşına olunmayan terimlerin ilişkisini düşünmeye yol açar. Bu da Borges’in düşünce tarihini metaforların tarihi olarak görmesiyle aynı kapıya çıkar; ona göre düşünce tarihini anlamak için metaforların tarihine bakmalıdır (2018, ss. 90-91). Rorty için de Batı metafiziğinin dilbilimsel kavrayışına alternatif olan metaforlara bakılırsa örneğin Platon metinleri Whitehead felsefesinde yorumlanabildiği gibi, Aristoteles mantığı da Frege mantığıyla incelenebilir. Bu durum çağdaş filozofları “büyük ölü filozoflar”ın problemlerini düşünmeye sevk ederek onların problemlerini kendi çağları içinde yeni bir bağlamda tartışmaya neden olur (1984, ss. 55-68). Felsefenin tarihyazımına ilişkin en önemli nokta metnin sunduğu bağlamların yeniden yorumlanmasıdır.⁶ Bu da göstermektedir ki aslında Aristoteles istemsizce aşağı yöndeki düşmeyi tarif ederken “yerçekiminin etkisi”ni tanımlamıştır. Öyleyse kavramsal düşüncenin gelişimi, epistemolojik delillerin dışında sözcük tercihinin değişmesine bağlıdır. Bu ise Marquez’in “düşünceler kimseye ait değildir” sözünü çağırır. Gerçekten de metnin sunduğu anlam evreninde felsefi hakikat ne Platon’a ne de Heidegger’e aittir; onlar yalnızca tarihin söylemlerini aktarmaktadır. Söylemler ise metin içinde birden çok anlama sahiptir. Bu açıdan metaforlar, anlamın kazanılıp kaybedilmesiyle açıklanabilir.

Batı Felsefesinin Metaforik Yönü

Tarih söyleminin yazıyla ilişkisi edebiyatın, bilimin, felsefenin ve kültürün iç içe olduğu anlatsal alanın kendine has rasyonalitesini oluşturmaktadır. Bu bağlantı, sıradan hayatın iki gerçeğini göstermektedir: Unutma ve hatırlama.

⁶ Rorty’ye göre bu konuda dikkatli olmak gerekir. Geçmişin yorumlanması analitik tarihçiler tarafından ikileme neden olmuştur. Onlar anakronizm (zamansal çarpıtma) üretmek Aristoteles ya da Kant’ı güncel tartışmalara sıkıştırırlar. Tarihçi çağının sözcük ve problemlerini geçmişle diyalog kurmak adına “ölü filozoflara” atfeder. Bunu yaparken de geçmişi yargılayıp daha az ilginç göstermek için eski filozofları kendi zamanlarına taşırlar. Fakat felsefe tarihine bilim tarihine bakıldığı gibi yaklaşırsa Aristoteles veya Kant’ın farklı tarihsel paradigmlara mensup oldukları anlaşılacaktır (1984, ss. 49-50).

Yazının *différance* hareketi, unutulana hatırlatmakta ve geçmişini şimdinin terimlerinde canlandırmaktadır. Kısacası yazı, nostaljik şekilde geçmişini yâd etmektedir (Rancière, 2019b, ss. 15-25). Onun etkisi hatırlama olgusunda açığa çıkmaktadır.⁷

Hatırlama felsefenin tarihyazımındaki iki temel unsurla da sıkı sıkıya bağlıdır: Metin ve bağlam. Düşünce tarihi bu iki ana kaynağın sunduğu kavramsal geçiş pratiğine sahiptir. “Ölümlerle oynanan bir oyun” olarak tarih, hakikate gitmek (hatırlamak) için bir türlü ulaşılamayan mutlak anlamın izini sürmektedir. Bu noktada yolu metaforlarla kesişmektedir. Felsefe tarihinde yapılan en büyük hata da varlığın metaforik yönünü hiçe sayarak ona sabit, değişmez bir değer atfetmektir (Skinner, 1969, ss. 13-37). Oysaki hakikat zamansız değildir. Hakikat tek bir anlama sığamayacak kadar dilsel eklenti içermektedir.

Bununla birlikte geleneksel hakikat anlayışını sekteye uğratan metin ve bağlam ikilisi, *différance* ve *iz* gibi kavramlarla metafizikten tamamen kopar. Derrida için Avrupa kültürünü ve tarihini yerinden eden bu kopuş anı, Batı metafiziğiyle hesaplaşmanın sonucudur. Bu yüzleşme hakkında Derrida şunları söylemektedir:

[...] Yapı kavramının bütün tarihi, bahsettiğimiz kopuşun öncesinde, merkezlerin art arda birbirinin yerini aldığı bir dizi veya merkezin belirlenimlerinin birbirini takip ettiği bir zincir gibi düşünülmelidir. Merkez, art arda ve düzenli bir şekilde, farklı biçimler ya da adlar alır. Bu durumda metafizik tarihi, tıpkı Batı'nın tarihi gibi, bu metafor ve metonimlerin tarihidir. Bunun matris biçimi varlığın kelimenin her anlamıyla *mevcudiyet* olarak belirlenimidir. Temelin, kaynağın veya merkezin aldığı tüm adların (*eidōs*, *arkhé*, *telos*, *energeia*, *ousia* [öz, varoluş, töz, özne], *aletheia* aşkınsallık, bilinç, Tanrı, insan, vs.) her zaman değişmez bir mevcudiyeti ifade edebildiğini göstermek mümkündür (2020, s. 368).

Aynı şekilde tarih metaforlara atfedilirse Avrupa dışındakilerin Avrupalılaştırılmasını içeren evrensel tarih bilincinin, metafiziğe ait bir belirlenim olduğu anlaşılır. Avrupalı evrensel tarih, esasında olumsuzlukların tarihidir (Van Damme, 2018, s. 203). Öyleyse filozof ya da tarihçinin yapması gereken metaforları takip etmek ve hakikate ilişkin kendinden önceki olumsuz yargıları askıya almaktır. Derrida, *Heidegger: the Question of Being and History* yazısında (2016, s. 278) yargısızlık (*epoche*) durumunun temelinde metafor denen yazısal izlerin ancak başka metaforların yardımıyla yok edebileceğini kavrayan bir düşüncenin yattığını dile getirmektedir. Tarih kendisini metaforların eklentiyle düzenlemesinden oluşturur. Yazı ise düşünce tarihindeki eklentileri kaydetmektedir. Bu şekilde tarihsel söylemi oluşturmaktadır. Hakikat de metinde üretilip yine metinde sonlanan (Derrida'nın “metnin dışında hiçbir şey yoktur” sözü hatırlanacak olursa) tarihsel bir söylem halini alır. Ancak burada hakikat tam anlamıyla metne indirgenmiş değildir. Bilakis metnin sunduğu bağlamlar hakikatin *logos* biçimine sıkışıp kalmasının ötesinde onu yazısal *izlere* dönüşmektedir.

Différance hareketinin bu izler boyunca gerçekleşmesi, felsefenin sınır noktasında gerçekleşmektedir. Sınır deneyimi sunan böylesi bir felsefi okuma, tarihi yazının tarihine dönüştürür (Dunstall, 2015, ss. 24-25). Ancak yazının “kötücül” yanı geçmişteki tüm eklentileri unutturur. Unutulan *iz* ya da metaforun hatırlanması öteki hakkında düşünmenin ve dilin başlangıcıdır. Yazılan şey aslında gösterge olarak ölmüştür, fakat aynı zamanda dili de doğurmuştur (Derrida, 2020, s. 21).

Batı metafiziğindeki metaforik yönü görebilmek için “yalnızca kendi çağımızın bilgilerini ve terimlerini doğru olarak kabul etme eğilimimize rağmen atalarımızı (büyük ölü filozoflar) eşit ve adil olarak yargılamak adına var olan terimlerin dışına çıkmak” gerekmektedir. Ancak bu, geçmişe göre “yeni” şimdiye göre ise “eski” kabul edilen sözcüklerle mümkündür. Bu anlamda farklı sözcükler kullanmak metnin yazıldığı çağın tinini ve sözcük dağarlarını terk etmek demektir

⁷ Fakat Derrida'nın *Platon'un Eczanesi*'nde (2016, ss. 102-103) incelediği *mnémé* ile *hypomnesis* arasındaki ayrıma bakılacak olursa yazının hem iyicil hem de kötücül hatırlamaya yol açtığı görülür. Burada bahsi geçen hatırlama Platon için hakikati taklit eden kötücül bir hatırlama olacaktır.

(Rorty, 1984, ss. 49-50). Peki, ama bu nasıl mümkün olabilir?

Metaforlar “yeni dilsel araçlar”⁸ olmak bakımından gerçekliği yeniden düşünüp betimler. Daha önce duyulmayan veya bilinmeyen terimlerin varlığı ise yazının geçmiş ve gelecek arasında açtığı pencerelerde saklıdır. Yazının sözün yerine geçmesi tarihsel bir eklenti olarak tarihe farklı bakış açıları sunar ve bu şekilde içerideki hakikati dışarıyla buluşturur. Derrida’ya göre iç-dış diyalektiği yazı aracılığıyla dengede kaldığı gibi çoğu zaman iç ve dışın birbirine geçtiği kaosla da sonuçlanır. İç bendir, dışarı ise ötekidir. Fakat bu ayrım özdeşliğin yanılmasıdır. Başkalığı ayının dilinde söyleme zorunluluğu felsefenin doğasında hep vardır. Oysaki iç-dış dilin kendisidir. Bu durum mutlak sözün (*logos*’un) parçalanabilir olduğunu, dolayısıyla söze yüklediğimiz aşkınsallığın büyük bir paradoks içerdiğini göstermez mi? İç ve dış arasındaki mekânsal ayrım düz anlam (literal) ve metaforun bir arada olması sebebiyle hakikatin de aynı şekilde çift yönlü olduğunu gösterir. Dolayısıyla hakikatin iki farklı değeri olan rasyonalite ve kurgusallık aynı noktada buluşur. Leibniz’in dünyaya açılan pencerelerle (*monad*larla) ulaşmaya çalıştığı hakikat, Marcel Proust’un *Kayıp Zamanın İzi*’nde kahramanların gerçeği pencereden görüp öğrenmesinden pek farklı değildir. Hakikate açılan pencereler ister felsefi ister edebi dilde olsun esas olarak görmeyi sağlar. Görmek ise bilmek, düşünmek demektir (Ranciére, 2019b, s. 85). Bu nedenle yazının hakikatle ilişkisi iç ve dış arasındaki bilme paradoksunu barındıran kırılmalı bir karaktere sahiptir. Batı metafiziği miti işte bu türden bilme sorunuyla başlar ve temelde söz-yazı, hakikat ve metafor karşıtlığıyla gelişir. Öyleyse Batılı geleneksel anlatının yazının gerçekliğini gizlemesine karşın, yazı deneyimi bu tarz ikili karşıtlıkları gün yüzüne çıkarmaktadır. Burada mutlak olan söz olmadığı gibi, söz de mutlak değildir, çokluktur. Dolayısıyla sözün çokluğunda hakikat de tek ve mutlak kalmaz. Bu düşünce *mythopraxis* kavramıyla ele alınır. Mitik ya da mitsel edim şeklinde tercüme edilebilen bu kavram, “gerçeklikte mitin etki alanı”nı ya da “mitsel gerçekliğin tarihsel metaforlar olarak hakikati etkilemesi”ni ifade etmektedir. Bu kavramdan yola çıkıldığında tarih söyleminin geçmişte egemen olan kategorik şemaların aktarılması veya yer değiştirmesiyle oluştuğu iddia edilmektedir. Bu, mitlere gerçeklik kazandırılması pratiğinden çok tarihi mitselleştirme eylemidir. Tarih söyleminin kültürel boyutu ancak böyle bir mitselleştirme edimine bağlı dilsel organizasyonla mümkündür (Friedman, 1992, s. 196).

Bu dilsel organizasyonun anlaşılması ise köken dile dönmekle mümkündür (Cassirer, 2018b, ss. 52-53). Ancak köken-dil sürekli unutulduğundan ulaşılamazdır. Bu nedenle kökene dair zamansal geri gidiş olanaklı değildir. O, yalnızca unutilan bir iz, bir metafordur. Unutilan sözü hatırlamak ise başlangıçta yazının varlığını kabul etmektir. Bu noktada Batılı logosantrik düşüncenin sorgulanması, hakikat sisteminin parçalama tehlikesini de beraberinde getirecektir. Bu risk rasyonalitenin iptaline kadar uzanarak yapıbozuma dayanır (Sean Gaston, 2019). Dildeki bağlamları görmek ve yapısal dilin içerdiği karşıtlıkları keşfetmek rasyonaliteyi

⁸ Rorty’ye göre dile tanımlanan bir amaç yoktur. Örneğin Galileo ve Hegel gibi düşünürler görüşlerini ifade edecek söz dağarları icat etmediler, aksine tercih ettikleri sözcükler düşüncelerine ayna oldu. Dolayısıyla dünyaya ilişkin yeni sözcük dağarları üretmek olanaklıdır. Edebiyat, sanat, felsefe ve hatta bilim tarihi literalleşen metaforların tarihidir. Nitekim “Dünya Güneş etrafında döner” ifadesi kullanıldıkları dönemde hakikat değil, metafor işlevi görüyorlardı. Ancak belli bir zaman sonra bu ve bunun gibi ifadeler hakikat (literal) haline geldiler (akt. Günsoy Kaya, 2004, xln). Fakat Rorty, bu ifadelerin de “literal konuşma paradigması”na göre değerlendirildiğini savunmaktadır (1995, s. 31). Sonuçta ortada Foucault’nun *Söylemin Düzeni*’nde zikrettiği “ucube söylemler” vardır. Bunlar tıpkı Mendel’in XIX. yüzyıl biyoloji bilimine yönelik çalışmalarında kullandığı terimler gibi çağın tinine yabancıdır (1987, s. 40). Aynı şekilde bilim tarihinde de Arşimet kanunlarının filojiston kuramıyla yer değiştirmesi literal-metafor arasındaki geçişe örnektir. Bu durumda metaforu, Derrida’nın *White Mythology*’de dile getirdiği gibi paradigmayla değiştirmek yerinde olacaktır. Tabi bu durum Platonculuğa dayalı mevcut metodolojik gerekçelendirilmenin örtük olarak felsefe tarihinde asla sorgulanmayan otoritesinin de tesiri altında kalmaktadır. Platoncu otorite, metaforu yalnızca kendine özgü tarihi olmayan ideyle sınırlandırmaktadır: “Sanki bütün bir metaforik veya daha genel biçimde trop (mecaz) sistemi, tarihin içinde hiç iz bırakmamış gibi!” Fakat sembolik ve mitsel ifadede olduğu kadar metafizik bir tümcede de mit bulmak olanaklıdır. Bu bakımdan Derrida için mit, metafor ve metafiziği eş anlamlı görmek mümkündür (1982, s. 213).

dilin sınırlarına yaklaştırarak geçmiş ve gelecek arasındaki paradoksal ilişki oluşturur. Bu ilişki Derrida tarafından *Signature, Event, Context*'teki (1977, s. 21) *iterability* (repetition/tekrar) kavramıyla incelenir. *Iterability* geçmişe, tarihe ve de en önemlisi "öteki"ye sürekli bağlanmayı sağlar. Dolayısıyla yapıbozum tarafından anlamın her seferinde çözülüp yeniden inşa edilmesiyle unutulmuş köken-dil hatırlanır ve Batılı *logos*'un mutlak olmadığı bir kez daha anlaşılır.

Bu noktada Batılı kimliğinden arındırılmış felsefe tarihi araştırmasının mümkün olup olmadığı da sorulmalıdır. Dilin kaynaklarına yönelik bu sorgulama yeni tarih bilincinin postmodernizm ile temas ettiği yerlerden biridir (Berktaş, 2003, s. 29). Bu alan geleneğin eleştiri oklarını üzerine çektiği yeni bir tarihsel bilgi projesini kapsamaktadır. Bu yaklaşımda hem felsefenin dış dünya ile kurduğu epistemolojik bağlantının sekülerleşmesi hem de otorite yerine yeniliğin geçtiği başka bir düzen hakimdir (Van Damme, 2018, s. 128). Batı metafiziği adı verilen mevcutların düzenine Derrida, "beyaz mitoloji" demektedir. Derrida bu kavramla, Batılı düşünce sisteminin gerçekte akıl (reason) altında toplanan, yani *logos* haline getirilen mitoslardan oluştuğunu kastetmektedir (1982, s. 213). Dolayısıyla metafizik, Batı düşüncesini tasvir eden bir metafordur. Felsefe tarihinin yeniden yazımı da bu metaforu anlamakla başlayacaktır.

Ayrıca felsefenin tarihyazımı Batı metafiziğinin yapıbozumunu gerektirmekte ve çoğunlukla Rorty ile özdeşleştirilen dilsel dönüş (linguistic turn) temasını çağrıştırmaktadır. Dilsel dönüş fikri, metin ve bağlam etrafında düşünce tarihinin yeniden okumasını sunmakta ve aşılması mutlak soruların birer tarihsel söylem olduğunu öne sürmektedir. Neticede metnin olduğu yerde metaforlar, bunların olduğu yerde de metin vardır.

Kavramsal açıdan metafor metnin "bitimsiz tüketilişi", metindeki "düzenli bir semantik kayıp" ve dildeki "aşamalı bir erozyon"dur (Derrida, 1982, s. 215). Gerçekte, kullanılan her türlü kavram ve tarihsel söylem metaforlaşmış sözcüklerin geçmişinden izler taşır. "Beyaz Mitoloji"ye göre, Batı felsefesi de metaforlaşmadan kaçamamıştır. Mitoloji ve metafor arasında kurulan bağ, Batı düşüncesini doğrudan metafor olarak kabul etmeye yetecek argümanlara sahiptir. Mit, mitoloji, metafor ve metafizik kavramlarının birlikteliği Batı felsefesinin mitos alanıyla daima iç içe olduğunu anlatmaktadır. Son tahlilde *logos*'un evrensel tarihinde metafor olarak felsefeye, felsefe olarak da metaforlara rastlarız.⁹ Bu durumda felsefenin yeniden tarihyazımı tarihte izi silinen metaforları açığa çıkarmakla başlayabilir.

Şüphesiz bugün bile yazı metafor üretmektedir. Çünkü Cassirer'in belirtmiş olduğu üzere insanlık her zaman mitoloji içindedir, ancak bunu henüz görememektedir. Tıpkı mitoloji gibi metin de her yerdedir ve metnin uzamı ancak yazıldıktan sonra hakikat kazanmak üzere tarihe ihtiyaç duymaktadır. İnsan zihninin geçirdiği her evre (dolayısıyla ideanın yolculuğu) dil ve metaforun, bilim ve mitolojinin birlikteliğine dayanır. İnsan anlığının imgesel gücü iki alanı da ustaca kullanmaktan ibarettir. Dolayısıyla kurmacanın kendine özgü rasyonalitesinde dil, düşünce ve tarih birbirine bağlı zincirlerdir. Yazı deneyimi bu birlikteliği görmek ve hakikatin unutulmuş anlatsal yönünü açığa çıkarmakla ilgilenmektedir. İşte bu, ister istemez felsefe ve retorik birbirine yaklaştıran ve Derrida'nın "felsefi metindeki metaforların, metaforun içindeki felsefi metinden daha az" dediği (1982, s. 258) durumu görmektir. İnsan mitsel düşünce şemaları olmaksızın dünyayı kavrayamaz. Kültürdeki çeşitliliğin mantıksal düşüncenin ötesinde yerel mitosların dile eklenmesiyle orantılı bir şekilde genişlediğini idrak etmek yeni bir tarih bilinci geliştirmek açısından önemlidir (Campbell, 1992, s. 12).

Sonuç

Tüm bunlar ışığında tarih, hakikat ve felsefe birlikteliğinin, rasyonalitenin söylemsel yönüne işaret eden farklı bir bağlama sahip olduğu söylenebilir. Buna göre tarihsel bilginin hakikati ile felsefenin öz, varlık, töz gibi aşkınsal belirlemeleri

⁹ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için *Metaforlarla Düşünmek Rorty ve Derrida'nın Batı Felsefesi Eleştirilerine Bakış* isimli kitabım incelenebilir.

anlatılardan türetilmiş zamansal ifadeler olarak görülebilir. Diğer deyişle, bu kavramlar kendi çağları içinde çağın tinini kuşatan düşünce yapılarının tezahürleri olabilirler. Yapı sonrasındaki felsefi atmosferde sıklıkla ele alınan bu argümanlar, Batı felsefesinin söylem alanının logosantrik kuşatma altındaki durumuna ve bu durumun dil aracılığıyla aksi yönde nasıl şekillenebileceğine dikkat çekmektedir. Kavramsal açıdan mit, mitoloji ve metafor özdeşliği, dil ve mit arasındaki bağı da hangisinin birbirinden daha üstün olduğunu anlayamayacak kadar güçlendirir. Tarihsel söylemin sürekli değişimi, düşüncenin dilsel ve mitsel alanın içsel bağlantıya sahip olması gerçekliği bu iki kavramsallaştırma çatısı altında birleştirmektedir.

Felsefenin yeni tarihyazımına vurgu yapan bu yaklaşım; dil, tarihsel söylem, yazı, metin, hakikat, metafor veya mecazların felsefe ve retoriğin birbirine yaklaştığı zemin içinde bir arada yer alabileceğine dair kanıt sunabilirken aynı zamanda mutlak hakikat alanının beşerî kavramsallaştırmaya tabi olarak metafor/mecazlardan oluşabileceği düşüncesini de ön plana çıkarır.

Bu başka açısının başka bir boyutu da tarihsel bilgiyi, doğrudan anlatı alanına taşımakla ilgilidir. Nitekim tarihsel söylemin bir anlatı veya kurgu olduğunu düşünmek, söylemin geniş bir mitolojiye dayandığını kabul etmektir. Çağdaş düşüncede metin, bağlam ve yorum kavramlarıyla gündeme gelen metaforik (mitolojik) görüş dilin olumsuzluğunun sözün gerçekliğini inşa ettiği fikriyle bütündür. Öyleyse dil, düşünce ve tarih ekseninde yer alan metaforlar/mecazlar herhangi bir olguyu, düşüncüyü veya doğrudan hakikati etkileyerek yeni tip tarihyazımının koşullarını oluştururlar.

Felsefenin yeni tarihyazımında metaforların etkisi gerçekliği farklı biçimde kavrayabilme ve ifade edebilme açısından önemli görünmektedir. Metaforlar, tarihsel gerçekliğin geçmiş ve gelecekteki konumunu görebilmemizi sağlayan kavramlar olarak hakikatin gizli tarihine ışık tutmakta ve onu her defasında yeniden yorumlamaya olanak vermektedir. Ancak bu, metnin sınırlarında gerçekleştiğinden söz konusu yorumlama doğrudan metinsel, yani yazının bir edimidir. Dolayısıyla bu çalışmada ortaya konmaya çalışıldığı üzere; dil, metafor, mit veya mitoloji tarihsel bilginin gerçekliğini ve içeriğini farklı şekilde kurgulayabilen yazısal araçlardır. Bu durumda tarihin koşulu yazı, yazının koşulu ise metindeki anlamlardır. Bu bağlantı, tarihsel bilgiyi kurgusal bir söyleme dönüştürmekle Batı metafiziğini de söylemsel şekilde konumlandırmaktadır.

Dolayısıyla bu konumlandırmada Derrida'da karşımıza çıkan Batı tarzında düşünme ve söyleme biçimine bağlı olarak gelişen dilsel bir olgu olarak "şiddet" de bertaraf edilebilir. Mutlak hakikat perspektifinin "hasıraltı" ettiği farklı anlamlar ve düşüncenin kökeninde yer alan metaforlar yazı aracılığıyla gün yüzüne çıkarılarak "metafizik şiddet" in biçimlendirdiği tarihsel söylem yapıbozuma uğratılır. Rorty'ye göre bu doğrudan "büyük ölü filozofları konuşurma" işiyle özdeşleşen geleneği de aşma çabasıdır (1984, ss. 61-62).

Sonuçta düşünce tarihini etkisi altına alan yeni tür tarihyazımı teması dil, kültür, tarih ve felsefi hakikati kuşatan çok yönlü bir faaliyetdir. Her çeşit bilginin oluşumunda kendisini gösteren söylemler tarihsel gerçekliğin inşasından geleneksel Batı felsefesinin temel kavramlarına kadar hemen her alandaki dilsel etkinliğe ve rasyonalitenin metaforik/mitsel/mecazi düşünce ve kavramlara olan içkinliğine atıf yapmaktadır. Bu bakımdan metin ve yazı bu bütünlüğü ortaya çıkaran dilsel araçlar olarak söylemlerin tarihte ve felsefedeki kurucu rolüne ışık tutmaktadır.

KAYNAKÇA

- Berkday, F. (2003), *Tarihin Cinsiyeti*. Metis.
- Bon Hoa, J. H. (2019). Ghosts, Fictions, and the Rule of Chance: Rancière on Derrida's *Dissemination*. *Mosaic: An Interdisciplinary Critical Journal*, 52(4), 149-170.
- Borges, J. L. (2018). *Sonsuzluğun Tarihi* (Saliha Nilüfer, Çev.). İletişim.
- Campbell, J. (1992). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri* (Kudret Emiroğlu, Çev.). İmge.
- Cassirer, E. (2018a). *Dil ve Mit* (Onur Kuzgun, Çev.). Pinhan.
- Cassirer, E. (2018b). *Sembolik Formlar Felsefesi-III Bilginin Fenomenolojisi* (M. Köktürk, Çev.). Hece.

- Deleuze, G. & Guattari, F. (2020). *Felsefe Nedir?* (Turhan Ilgaz, Çev.). YKY.
- Demir, G. Y. (2013). Önsöz. *Mit ve Anlam* içinde. (Gökhan Yavuz Demir, Çev.). İthaki.
- Derrida, J. (1977). "Signature, Event Context" *Limited Inc.* (Samuel Weber, Çev.). Northwestern University Press, 1-23.
- Derrida, J. (1982). White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy (Alan Bass, Çev.). *Margins of Philosophy*. University of Chicago Press, 207-271.
- Derrida, J. (2008). *Khora* (Didem Eryar, Çev.). Kabalıcı.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji* (İsmet Birkan, Çev.). BilgeSu.
- Derrida, J. (2016). *Platon'un Eczanesi* (Zeynep Direk, Çev.). Alfa.
- Derrida, J. (2020). *Yazı ve Fark* (P. Burcu Yalım, Çev.). Metis.
- De Sade, M. (2008). *Erdemle Kırbaçlanan Kadın* (Yaşar İlksavaş, Çev.). Oğlak.
- Dunstall, A. (2015). The Impossible Diagram of History: 'History' in Derrida's Of Grammatology. *Derrida Today*, 8(2), 193-214.
- Friedman, J. (1992). Myth, History, and Political Identity. *Cultural Anthropology*, 7(2), 194-210.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni* (Turhan Ilgaz, Çev.). Hil.
- Foucault, M. (2014). *Bilginin Arkeolojisi* (Veli Urhan, Çev.). Ayrıntı.
- Gaston, S. (2022, Haziran 10). There are Contexts: Derrida and the Challenge of History. *Rowman & Littlefield International*. <https://medium.com/colloquium/there-are-contexts-6e617d6be0ce>
- Günsoy Kaya, F. (2006). Richard Rorty'ye Giriş. *Felsefe ve Doğanın Aynası* içinde. (Funda Günsoy Kaya, Çev.). Paradigma, xvii-xlviı.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam* (Gökhan Yavuz Demir, Çev.). İthaki.
- Marquez, G. G., (2020). *Aşk ve Öbür Cinler* (İnci Kut, Çev.). Can.
- Morrison, T. (2019). *Ötekilerin Kökeni* (Ceren Demirdöğdü, Çev.). Sel.
- Ranciére, J. (2019a). *Tarihin Adları Bilgi Poetikası Alanında Bir Deneme* (Cemal Yıldırım, Çev.). Metis.
- Ranciére, J. (2019b). *Kurmacanın Kıyıları*. (Yunus Çetin, Çev.). Metis.
- Rorty, R. (1984). The Historiography of Philosophy: Four Genres (Jerome B. Scheewind & Quentin Skinner Ed.). Cambridge, 48-72.
- Rorty, R. (1995). *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*. (Mehmet Küçük-Alev Türker, Çev.). Ayrıntı.
- Skinner, Q. (1969). Meaning and Understanding in the History of Ideas, *History, and Theory*, 8(1), 3-53. <https://doi.org/10.2307/2504188>
- Van Damme, S. (2018). *Hakikate Yelken Açmak Aydınlanma Dönemi Felsefesinin Öteki Tarihi*. (Âdem Beyaz, Çev.). YKY.
- Young, R. (2000). *Beyaz Mitolojiler Tarih Yazımı ve Batı* (Can Yıldız, Çev.). Bağlam.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.